

Isaac Elyas, *Feestvierend gezelschap*, 1629, Rijksmuseum

Vryen, roken, drincken, schallen

Vroeger is minder ver weg dan we denken. In een boek over Seks, drugs en rock-'n-roll in de Gouden Eeuw laat Benjamin Roberts zien dat er meer overeenkomsten dan verschillen zijn tussen de jeugd van toen en nu.

Door Renée Simons

Comazuipen, blowen, feesten, vozen, vandalisme: noem het de erfzonde, de disbalans der lichaamssappen of het puberbrein. De oudere generatie ergert zich aan het onbezonnen, losbandige gedrag van de jeugd. Dat is niets nieuws en van alle tijden. Wel bijzonder is dat in de eerste helft van de zeventiende eeuw een generatie jongeren opgroeide met een volstrekt nieuwe cultuur, vrije moraal en eigenzinnige muziek. Terwijl aan de randen van de Republiek nog volop werd gevochten tegen de Spanjaarden, begon een bloeitijd voor Holland. Van heinde en ver kwamen jonge mensen om te werken of te studeren. Er was van alles te doen en het nieuwe medium drukwerk zorgde voor een snelle

verspreiding van nieuwe ideeën en een nieuwe moraal.

Wat gebeurde in die periode van de zeventiende eeuw doet sterk denken aan de tweede helft van de twintigste eeuw, toen de generatie babyboomers op de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog een leven moest zien op te bouwen. Zij groeiden, net als de zeventiende-eeuwers, op in een heel andere wereld dan die van hun ouders. Een wereld van welvaart en vrede, waarin normen en waarden van de eerdere generaties niet meer voldeden.

IJdel en verwijfd

Trend-setters waren de kinderen van de elite: de *jeunesse dorée* van de Gouden

Eeuw. Ze lieten hun haar groeien tot de schouders, ze droegen kleurige, rijkversierde kleding. Constantijn Huygens, de secretaris van stadhouder Frederik Hendrik, vergeleek

Andries Bicker, gekleed in zwarte wambuis en molensteenkraag, Zijn modieus geklede zoon, Gerard Andriesz. Bicker met lang haar en een platte kraag. Bartholomeus van der Helst 1642, Rijksmuseum.

de grote hoeden met omgekeerde schotels die luizen zouden aantrekken en benen in strakke kousen met worsten die elk moment uit hun vel konden barsten. Hij sprak zijn diepe afkeer uit voor de geplooid platte kraag, een ordinaar alternatief voor de statige molensteenkraag. Alsof dat niet erg genoeg was werden deze dure kleren expres slordig gedragen: wambuizen werden maar half dichtgeknoopt, hoeden

schuin op het hoofd gedragen, het hemd mocht uit de broek hangen. Wat een verschil met de eerdere generatie die zich kleedde in plechtig zwart, met keurig geplooid kragen en zedige kapjes.

Ook het lange haar bij mannen gaf aanleiding tot commentaar van vrome zedenprekers die dit als verstoring van de openbare orde beschouwden. Sinds wanneer gedroegen jonge mannen zich als wijven, verspilden tijd met voor de spiegel zitten om zich op te tutten?

Seks: zoenen, sabben, vatten, strelen

*Hoewel 't een vreugd is in de baen
Te kaetzen en de bal te slaen.
Zo is't nogtans veel meer plezier
Te kaetzen met een Venus-dier.*

De zeventiende-eeuwse samenleving was doortrokken van erotiek: men zong schunnige liedjes, was dol op schuine moppen en men ging op een lichamelijke

Willem Buytewech Interieur met vrolijk gezelschap 1623, Gemälde Galerie, Berlin, de lege oesterschalen duiden op een erotische lading van de voorstelling)

manier met elkaar om. Zelfs meisjes werden redelijk vrij gelaten, en mochten op stap met andere jongelui zonder chaperonne. Jongeren ontmoetten elkaar meestal op de kermis, op bruiloften en in de kerk.

Alles wat met daten, flirten en seksen te maken had, vatte men samen onder de noemer 'vrijen'. Voor de *do's and don'ts* bij het daten, waren er zelfhulpboekjes zoals *Minnekunst* van Johan van Heemskerck. Wie weet hoe het moet, begaat tenminste geen *onbetaemelijke vrijheit*...

De stad was vol stank en lawaai, Amsterdam was een constante bouwput door de aanleg van de grachten. Jongeren mochten graag *chillen* in de natuur. De kapitale 'buitenplaatsen' van paps en mams waren daarvoor uitermate geschikt, maar ook vaartochtjes, en uitstapjes met de 'speelwagens' waren populair. Met zes 'stelletjes' in zo'n wagen trok men zingend, spelend en drinkend door bos en beemd. Speelwagens waren ook bij uitstek geschikt om met elkaar te knuffelen, te frunniken en te zoenen.

Welgestelde ouders die zich zorgen maakten gingen te rade bij pedagogische werken van zedenmeesters zoals Jacob Cats. Vadertje Cats toonde vaak verrassend veel begrip voor de *Mallicheyd der jonckheydt*. Een jongeling moest eerst een paar narrenschonen verslijten voordat hij zich tot een waardig lid van de maatschappij kon ontwikkelen. Over één ding waren alle zedenmeesters het eens: ga niet naar de hoeren! Syfilis was in de zeventiende eeuw een even grote killer als de pest.

Drugs: een pijpje drinken

Veeltijds wat nieuws, seldom wat goets, schreef Roemer Visscher over de nieuwe mode van het roken, die door de jeugd gretig was omarmd. Een puriteinse hoogleraar klaagde dat de studenten rookten als schoorstenen, zo veel dat het leek op *de brandende vlammen van Sodom en Gomorra*. Dat het slecht voor de gezondheid was, wist niemand. Er werden zelfs geneeskrachtige kwaliteiten aan het roken toegeschreven: het zou helpen tegen de pest en syfilis of bij barensood, want ook vrouwen staken graag een pijpje op.

Afkeurenswaardig was dat men er 'dwaasachtig' van zou worden. De tabak was toen een stuk sterker dan nu, dat is de reden dat het roken als 'bedwelmend' werd ervaren. Bovendien werden er ook

De roker, Joos van Craesbeeck, ca. 1635

Gesina ter Borch – schetsboek, (circa 1655)

andere zaken gerookt zoals cannabis en hennep.

Was in 1590 het hele land nog rookvrij, in 1650 werd in Nederland het meest gerookt van heel Europa. Het bleek ijdele hoop dat deze malle nieuwe mode weer snel voorbij zou gaan: tabak *was here to stay*, nu al ruim 400 jaar.

Drinken ende klincken... doen de ruiten rinkelen

De stad was vol herbergen, taveernes en *suypkotten*; er waren drinkgenootschappen, drinkliedjes, drinkspelletjes, bijvoorbeeld met een *pasglas* (een glas zonder voet, dus doordrinken geblazen) waar je snel dronken van werd.

Hoewel iedereen dronk – schoon drinkwater was er niet - werden wenkbrauwen gefronst over excessief drinken en de overlast die dat gaf. Zoals het ingooien van ruiten: een geliefd tijdverdrijf voor aangeschoten jongelui, uit baldadigheid, uit wraak, maar soms ook met de bedoeling een hoogwaardigheidsbekleder op zijn nummer te zetten. Heden ten dage zouden onbetrouwbare bankiers en frauduleuze vastgoedmagnaten een extra glasverzekering moeten nemen. Een andere liefhebberij was duelleren met elkaar, en de stadswacht uitdagen. Studenten met privilege mochten een wapen dragen, de stadswacht ook. Dat was dus wel zo eerlijk.

Een lorkertje van de Universiteit was accijnsvrij drinken voor studenten. Dat

Detail van feestend gezelschap in een stad door Adriaen Matham, 1620, Rijksmuseum Amsterdam

Starter waren bij een groot publiek minstens zo geliefd als de popsterren en dj's nu. Hun teksten waren op de jeugd toegesneden en gingen over drinken, roken, liefde en erotiek. Er werd uit hun liedboekjes gezongen in de kroeg, op feesten en partijen en bij uitstapjes.

Jongelui van mindere stand, voor wie er geen luxueuze binnenkamers of buitenhuizen beschikbaar waren om te vrijen en muziek te maken, leefden zich uit met grover vermaak en bezorgden veel herrie en overlast met hun gefeest, gezuip en *vuyle dansen*. Schuldige was de import uit de Zuidelijke Nederlanden, met name de Vlamingen die met hun 'Brabantse manieren' de zeden kwamen bederven. Koopman Jacob Gillis Quintijn ergerde zich er zo aan dat hij er een heel boek over bij elkaar rijmde dat hij in eigen beheer uitgaf.

Vuyle dansen, luy te kryten (luid te krijven) 't been opsmeyten
wordt Moer-soetje nimmer moe?

Moe? Van wat? Van dansen en zingen, elkaar beminnen? De jeugd in ieder geval niet. Hoe zit het met u?

Vroeger is een ander land, maar het Rijksmuseum is vlakbij. Daar hangt de jeugdcultuur van de Gouden Eeuw aan de muur in allerlei geschilderde werken: Portretten, Vrolijke gezelschappen, Musicerende Jongelingen, Vrijages, Binnenhuizen, Buitenpartijen... ●

was weliswaar aan een limiet gebonden maar het was bijna onmogelijk om die te overschrijden: 194 liter wijn en 1500 liter bier per jaar. Studenten hadden veel vrije tijd, want er waren maar een paar colleges per week. Puntje van zorg voor het stadsbestuur: langharige slampampers die zich verveelden, te veel dronken en gewapend de stad doortrokken.

De universiteit beschikte over een eigen rechtbank (de vierschaar) en over een eigen kerker waar de jonheeren (meisjes studeerden niet) een nachtje mochten afkoelen. Soms zelfs op verzoek van de ouders die hoopten dat hun kroost weer voldoende in het gareel zou komen om zich over hun goede naam en faam te bekommeren.

Volewijk galgenveld in Amsterdam Noord, anoniem

Baldadige jongelui zonder prominente ouders wachtte geseling of verbanning nadat ze waren opgepakt. Hun opvoeding bestond uit kerkbezoek waar dominees hel en verdoemenis preekten of een instructief uitje naar het galgenveld in Amsterdam Noord.

Rock 'n roll: geile dichtten, fieltse liedjes, vuyle dansen

Barst uyt met bly geschal,
laet horen vreughde sanghen
Zingen en musiceren waren populaire vormen van vrijetijdsbesteding. *Songwriters* zoals Bredero en Jan Jansz

